

Herroja on aina ollut – niin myös orjia

ANU SUORANTA

Jakke Holvas ja Jussi Vähämäki ottavat kantaa työelämän muutokseen, epätyypillisen työn tyydyttävyyteen. Kirjoittajien peruspöytäkirja ei ole vastustaa uutta työtä, vaan ravistella yhteiskuntaa sekä moraalisen että toiminnallisen konstruktiona nykytyötä vastaavaan kehiköön. Karkeasti kirjoittajien peräpäätös muutos merkitsisi toimivaa perustulojärjestelmää, jonka kautta pilkkahintaan tarjotusta uudesta pöytäkirjasta olisi mahdollista yhtäältä kieltäytyä ja toisaalta vaatia työn sisältöä vastaava korvaus. Holvaksen ja Vähämäen mukaan kapitalismi ei kahdella mitään muuta niin paljon kuin mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen runsautta.

Oikea palkka oikeasta työstä ei ole uusi ajatus. Mutta sen sijaan näkemys siitä, että varalla olo, seuraavan työn etsintä on normi ja työssä olo on hetkellinen välitila, on ajatuksia herättävä. Kirjan perusvireenä olevan työn kategorian monimutkaistamisen ohella myös työttömyyden kategorian monimuotoistaminen, jota kyseenalaistaminen on kiehtova.

Odotustila: Pamfletti uudesta työstä hakee vauhtinsa pitkän ajan jännitteestä. Apuja nykyisen palveluyhteiskunnan työn luonteenpiirteiden ymmärtämiseen tekijät kaivavat kreikkalaisesta ajattelusta, orjanomistusyhteiskunnan ideologiasta. Vertailuun asetetaan antiikin orja ja uuden pöytäkirjan tekijä. Orjanomistettiin, hän kuului jollekin. Hän oli parempi kuin ”thes”, vierastyöläinen, joka joutui vuok-

ratuksi pois. Uuden työn tekijä, pöytäkirjäläinen, ei hänkään kuulu kellekään, ei löydä paikkaansa, mutta etsii taukoamatta. Hän on jatkuvassa odotustilassa.

Pöytäkirjäläisille koko elämä on työaika. Vapaa-aikaa ei ole, sillä pöytäkirjien välillä ollaan matkalla seuraavaan eli *between jobs*. Työden välillä, varalla ollessa, eletään jatkuvassa hälytystilassa, jossa mikä tahansa kontakti palloiluhallissa tai elokuvateatterin aulassa voi olla hyödynnettävissä työn kentällä. Myös oman työn arvosta, omasta osaamisesta valitsee jatkuva epätietoisuus. Palautetta ei tule. Kaikki alkaa aina alusta uudessa projektissa, eikä edes työn päättymistä voi tulkita huonoksi osaamiseksi vaan rahoituksen loppumiseksi. Kirjoittajat heittävät uuden työn arvon merkien tulkittamisen verokiksi kremlologian, tuon neuvostohavainnoinnin, jossa pienistä merkeistä ja sanamuodoista tehtiin elämää suuremmat tulkinnat. Ainakin akateemisessa yhteisössä vertaus pelaa; työstä saatu palaute on harvinaista niin hierarkian ylemmiltä portailta kuin kollegoilta. Jos joku kiireeltään tai sen esittämiseksi jotain ehtii ja vielä sanookin, niin siitä on syytä ryhtyä tulkitsemaan palautteeseen liittyviä taka-ajatuksia. Onko kenties yksilöllisen suoritusosuuden arvio muuttumassa?

Työ ja sen kehittäminen myös ulottuvat kaikkialle, eikä edes työttömyys merkitse loppua työlle. Työmarkkinakelpoisuussparaus on alati käynnissä. Työn katko, loppu, välitila,

Jakke Holvas &
Jussi Vähämäki
Odotustila
Pamfletti uudesta työstä
Helsinki: Kustannus-
osakeyhtiö Teos, 2005
215 s.

pikemminkin mahdollistaa valmistautumisen, uusien hankkeiden kehittämisen ja itsensä tehokkaamman myymisen. Myöskään työ itsessään ei tuo tyydytystä, vaan tietoisuus siitä, että kaikki aika on käytetty työhön. Holvaksen ja Vähämäen silmin näyttää siltä, että mitä hankalampi ja epäluotettavampi työnantaja tai yritys on, sitä enemmän työntekijät ovat valmiita siihen sitoutumaan ja uhraamaan siinä sivussa perheen, harrastukset ja terveyden. Sosialisatiomme perusta, elämämme keskus taitaa vankemmin kuin koskaan olla työssä, väittävät vapaa-aikatosiologit mitä tahansa!

Työnteon katkojen ohella ongelma työn tekijöille on myös siitä maksettu hinta. Työsuhteet ovat epävarmoja ja yhä useammalle työssäkäynti ei takaa riittävää toimeentuloa. Suomessa on työtä tekeviä köyhiä. He työskentelevät useimmiten ns. ”alhaisen tuottavuuden aloilla” ja useimmiten he ovat naisia. Tarvittaessa töihin kutsuttavia – kun aurinko paistaa -työläisiä – on Suomessa lisääntyvässä määrin. Akateemiset pöytäkirjäläiset – Vähämäen termiä käyttäen oppineet – puolestaan myyvät ammattityötään millä hinnalla hyvänsä. Tai jättävät myymisen väliin ja tekevät luennot ja tie-

teelliset julkaisut ilmaiseksi saatukseen kartutettua cv:tään jälleen yhdellä ranskalaisella viivalla. Oppineiden keskuudessa elää vahva usko, että paikka auringosta löytyy, kun julkaisu-luettelo on tarpeeksi pitkä. Aka-teeminen katu-uskottavuus rakennetaan alipalkatun ja ilmaisen työn mixerillä. Lunastus on uskonasia.

Teoksessa ollaan vahvoilla akateemisten alojen, valkokaulusproletariaatin pätkätyön erityispiirteiden käytäntöjen ja ahdistuksen osalta. Erityisesti vaikkapa tutkijoiden työn vertaaminen strippareihin toimii; molempien on saatava huomiota, ilmaistava itseään ja pantava koko persoonansa peliin. Työ on totta tosiaan performatiivista. Kirjoittajien kuva uuden työn yhteiskunnasta alkaa kuitenkin vaappua, jos muistetaan ottaa ajattelun mukaan hoiva-alan tai matalapalkkaisen palvelusektorin työ. Lidlin kassalla työn fyysinen sijainti ei ole menettänyt merkitystään, työntekijän persoonallisuutta ei kysy kukaan, työn olemassaoloa ei näytellä, työntekijät eivät palaverissa loputtomasti suunnittele työtä, eikä käytäväkeskusteluja kutsuta seminaareiksi. Päinvastoin. Työstä on karsittu itsesääteley, se on hyvinkin ruumiillista, suu on syytä pitää kiinni ja työ on palautettu jo Adam Smithin esittelemiin työn osittamisen ja tehokkuuden mekanismeihin. Uudella työllä on lukuisat kasvot, ja työn tutkimuksessa olisikin syytä nähdä myös katkoksien rinnalla jatkuvuuksia, eroja yhtäläisyyksien rinnalla.

Kirjoittajille uusi ja vanha työ ovat monin paikoin kolikon vastakkaiset puolet. Uusi ei kuitenkaan välttämättä syrjäytä van-

haa, vaan sekin elää uutta elämää. Edes metaforinen tehdas eli vanha työ ei 2000-luvulla ole entisensä. Onkin syytä kysyä, onko uuden työn ydin sittenkin työn vai työnantajan muutoksessa? Veikko Aaltosen dokumenttielokuvassa *Työväenluokka* UPM Kymmene Oyj:n pääluottamusmies toteaa teollisuusopilaikoksen ryhmälle: ”Koskaan ei voi vanhoja sirtä, että mikä lippu siellä tehtaan katolla liehuu”. Myös savupiipputyönantajasta on tullut epäluotettava, pääoma on levotonta. Uusi työ ja uudet työehdot koskettavat myös muita kuin tietotyöläisiä ja henkisen työn tekijöitä. Työelämän uudet pelisäännöt on otettu sumeilematta käyttöön kaikkialla.

Holvaksella ja Vähämäellä on paljon aiheellisia kysymyksiä, mutta vastausten esittämiseen työelämän suunnan huononemisen kääntämisestä saatetaan tarvita muitakin kuin filosofeja. Teos on pamfletti. Holvas on kirjannut lähteensä nähtäville, Vähämäki ei. Kirjoittamisen muoto sallii vapauksia ja on hyvä valinta yhteiskunnallisten arvojen perkaamiseen. Työelämän järjestämisen etsimisessä toivoisi kuitenkin premisseissä näkyvän arvovalintojen pitkien linjojen tunnistamisen rinnalla myös konkreettisen työelämän tutkimuksen tuloksia. Vaikkapa Merja Kauhasen tuore raportti (kotimainen vastine Barbara Ehrenreichin Nälkäpalkalla-teokselle) työssäkäynnin ja taloudellisen syrjäytymisen dynamiikasta antaisi inhorealistista potkua uuden työn ehtojen pohdintaan. Myös Ehrenreichin uusi valkokaulustyöläisiin paneutuva unelmanmurskausteos *Bait and Switch. The (Futile) Pursuit of the American Dream* olisi paikannet-

tavissa myös suomalaisen työelämään. Filosofeilta taas toivoisi tähän kirjaan sisältyvän kiinnostavan, mutta pikaisen välähdyksen sijaan paneutumista uuden työn kehikossa tieteellisen tutkimuksen, totuuden arvon ja tiedon käytettävyyteen yhteensovittamisen dilemmaan.

Työelämän kokonaisratkaisun puuttuminen ei kuitenkaan estä yrittämästä hallita uuden työn ehtoja. Aloitetaan vaikka tästä. Yliopistot ovat jo pitkään proletarisoituneet, miellyttävää olisi, että myös palkkatyöläismentaliteetti saapuisi samaan taloon. Palkkatyöläisyyden käsittämisen voisi aloittaa vaikka kirjoittajien ehdottamalla solidaarisuudella kollegoita kohtaan. Ensinnäkin työtä tehtäisiin vain palkkaa vastaan. Toiseksi palkkauksesta tehtäisiin läpinäkyvää, tilinauhat sijoitettaisiin ilmoitustaululle ja luento- ja kirjoituspalkkiot merkittäisiin verkossa excel-työkaluun. Siis tietoisesti, juuri päinvastoin kuin UPJ:n yksilöllisen suoriutumisen ajattelussa kaavaillaan. Tämä siksi, ettei orjuudesta tulisi tavoiteltavaa vain sen takia, että on parempi kuulla jollekin kuin ei kellekään, saada edes jotain palkkioita enemmän kuin ei mitään. Enää voi kysyä, ketkä ovat kykeneviä työelämän toimijoita. Pamfletissa työelämän suhteiden syytettyjen penkillä istuvat samassa rivissä kasvottomat yritykset, vanhakantainen ammattiyhdistysliike ja hampaattomat vasemistopuolueet. Siellä muinaisessa Roomassa – laulun mukaan – herroja on aina ollut, niin myös orjia. Spartacuspa kyllästyikin olemaan orjana ja siksi nousi toverinensa ...